

## De ideologie van de negritude in de Afrikaanse Poëzie

Mineke Schipper

Als wij het over literatuur hebben, denken we bijna automatisch aan wat geschreven is. Dit is eigenlijk niet helemaal juist en voor Afrika geldt zeker niet, dat er alleen geschreven literatuur zou bestaan. De Afrikaanse literatuur is ongetwijfeld zo oud als de Afrikaanse mens: de eeuwen door werden talloze verhalen, legenden, gedichten en spreekwoorden van geslacht op geslacht doorgegeven en steeds weer anders en opnieuw verteld. De mondelinge overlevering gaat ook nu nog door, al dreigt deze traditie te verdwijnen. De jongere verwesterste generatie interesseert zich dikwijls niet zo voor de oude literatuur: de ouderen kennen die uitstekend maar zij kunnen vaak niet lezen en schrijven. Dit betekent dat, als zij sterven, in veel gevallen niemand de verhalen optekent, waardoor tal van cultuuruitingen verloren dreigen te gaan of al verloren gingen. De Maliër Amadou Hampaté Ba, die zelf veel oude poëzie heeft opgetekend uit de mond van stamgenoten die niet konden schrijven, schetst deze situatie zo: „Elke grijsaard die sterft in Afrika, is een bibliotheek die afbrandt”.

In de oude verhalen die dateren van vóór de komst van de blanken, zag de Afrikaan zichzelf nooit als „neger”, maar als mens. Het zwart zijn of liever het zichzelf als zodanig ervaren is het gevolg van de confrontatie met het westen. De blanken bleken in Afrika machtiger te zijn dan de Afrikanen zelf en ze drongen overal door. De kolonisatie van Afrika was het antwoord op de Europese expansiedrang die de laatste eeuwen heeft bijgedragen tot het in meerdere of mindere mate verwestersen van dit deel van de wereld. De kolonisatoren in Afrika: Fransen, Duitsers, Engelsen, Belgen, Portugezen, Nederlanders, hadden met elkaar gemeen dat ze blank waren, uit Europa kwamen en dat ze sterker waren dan de daar sinds lang wonende Afrikanen. Afrika werd dan ook bezet. De bezette gebieden, koloniën genoemd, werden vanuit het moederland geregeerd.

---

*Steriele imitatie.* — Wat heeft nu deze kolonisatie met de Afrikaanse literatuur te maken, en wel in het bijzonder met de literaire stroming van de negritude?

Tegenwoordig wordt wel algemeen aanvaard, dat er een verband bestaat tussen de situatie van de schrijver, de maatschappij waarin hij leeft, de tijd waarin hij schrijft en dat wat hij schrijft. Soms is

er alleen een vage relatie aan te wijzen, soms ook weerspiegelt de literatuur duidelijk de wereld waarin schrijvers leven en de problemen waarmee zij zich geconfronteerd zien. En dit laatste is zeker het geval in de negritude-literatuur. Voor iemand die geen idee heeft van het westers optreden in koloniaal Afrika is het vrijwel onmogelijk de negritude-schrijvers te begrijpen. De blanke was de baas, niet alleen politiek en economisch, maar ook cultureel. Door de kolonisator werd de westerse cultuur voorgesteld als de enig aanvaardbare, de Afrikaanse cultuur werd dikwijls misprijzend bekeken of ontkend, er werd niet of nauwelijks met het bestaan ervan rekening gehouden. Het onderwijs was westers onderwijs, vaak sterk nationalistisch getint, het was slecht aangepast aan de achtergrond van de Afrikaanse leerlingen. Het ideaalbeeld dat de Afrikaanse kinderen werd voorgedragen, was het beeld van de blanke. De Afrikanen die op school in aanraking kwamen met de westerse cultuur moesten wel door-drongen raken van het feit, dat hun enige redding was „zo blank mogelijk” te worden, zoveel mogelijk te gaan lijken op het superieure wezen dat blanke heette. Beschaafd zijn begon te betekenen westers zijn, je kon het leren op de door Europeanen gestichte scholen in Afrika of in Europa zelf. De verwestering kwam duidelijk tot uitdrukking in de literatuur. De lijn van de eigen traditionele literatuur werd door menig verwesterste schrijver verlaten. Ervoor in de plaats kwam dan een gekunstelde aangepaste literatuur, waarbij het criterium was: zo blank mogelijk te lijken.

Vooraf de Franse cultuurpolitiek had een dergelijke fatale uitwerking op de Afrikaanse originaliteit, die plaats maakte voor stervende imitatie van grote blanke schrijvers. De hoogste eer die men wenste te behalen was, dat mensen in Europa deze poëzie zouden lezen, zonder te kunnen vast te stellen dat de auteur tot het zwarte ras behoorde. De culturele onderdrukking stond de instandhouding en ontwikkeling van Afrikaanse kunst en cultuur duidelijk in de weg. In zekere zin is die tijd voor onafhankelijk Afrika voorbij, maar in Zuidelijk Afrika, in de Portugese koloniën, in Rhodesië en in Zuid-Afrika wordt de superioriteit van de westerse beschaving nog luidkeels verkondigd.

---

*Geboren in Parijs.* — Het spreekt vanzelf, dat het produceren van een bleek aftreksel van ook in het westen niet meer actuele literatuur volslagen zinloos is. Hiervan werden verschillende Afrikaanse intellectuelen zich bewust in de jaren dertig van onze eeuw. Een duidelijke verandering begint zich dan af te tekenen in althans een deel van de door Afrikanen geschreven poëzie. Hoe sterker de onderdrukking, des te heviger de reactie. Geen wonder, dat de reactie op het verwesteren van de Afrikanen en hun cultuur bijzonder sterk is bij de groepen die het duidelijkst de assimilatiepolitiek hebben ondergaan. De door Frankrijk gekoloniseerde landen zijn daarvan een duidelijk voorbeeld. De eeuwige waarden van de westerse en vooral de Franse beschaving werden er in de Franse koloniën flink

ingehamerd. Het was de bedoeling van de Franse cultuurpolitiek in Afrika om een beperkte groep van gekoloniseerden zodanig te verfransen, dat ze een Afrikaanse elite zouden kunnen vormen van namaak-Fransen. Deze geassimileerden, zoals ze vaak genoemd werden, zouden kunnen voorkomen, dat een Afrikaans nationalisme aan de koloniale situatie een eind zou willen maken — dat dacht men tenminste in het „moederland”.

Wat zich afspeelde in de Franse koloniën, gebeurde ook elders in Afrika, voordat de landen daar onafhankelijk werden. Deze situatie bestaat nog in de niet bevrijde gebieden van Afrika, waar de negritude nu pas de rol begint te spelen die deze beweging in het thans onafhankelijk Afrika speelde tot aan de jaren zestig, toen de meeste Afrikaanse landen zelfstandig werden.

Voor het ontstaan van de negritude-beweging moeten we terug naar het Parijs van de jaren dertig en niet naar Afrika. Het lijkt misschien vreemd, maar de negritude is in Europa geboren! De beweging werd mede voorbereid en geïnspireerd door zwarte Amerikaanse dichters als Claude Mackay of Langston Hughes die in Parijs Afrikaanse en Antilliaanse studenten uit de Franse koloniën ontmoetten. Parijs wordt een belangrijk contactpunt: de Afrikaanse jongeren uit verschillende landen, uitverkoren om tot de verfranse elite te gaan behoren, leren hier elkaar kennen. Ze maken er ook kennis met zwarte Antillianen en Amerikanen. Al die contacten hebben tot gevolg, dat men zich als zwarte mensen vooral één ding realiseert: ze verkeren allemaal in dezelfde situatie, zolang neger-zijn betekent onderdrukt zijn, er niet bijhoren in het westen. Steeds meer zien de Afrikanen zichzelf als anders dan de blanke burgers, ondanks hun westerse opvoeding. Meer en meer ook richten ze hun aandacht op zichzelf: wie zijn wij als Afrikanen, waarin onderscheiden we ons wezenlijk van de Europeanen? En zo gebeurt het, dat de Antilliaanse neger Aimé Césaire, in Parijs pratend met zijn vriend de Senegalees Senghor, zich op een dag de opmerking laat ontvallen: „We moeten onze negritude bevestigen”. Het woord is gelanceerd, de negritude geboren. De term is meteen in bij de negers in Parijs. Césaire en Senghor hebben zelf de negritude groot gemaakt, vooral door hun poëzie. Na hen zijn er tal van dichters die zich beroepen op de negritude in hun werk. Het wordt een literaire stroming, die zijn oorsprong vindt in een veel algemenere reactie op de blanke overheersing in de wereld — zowel in Afrika als in Amerika. Termen als negritude, zwart bewustzijn, black power, hebben duidelijk met elkaar te maken.

---

*Definitie en motieven.* — We zullen ons hier beperken tot een kennismaking met de ideologie van de negritude zoals die zich manifesteert in de poëzie sinds de Afrikaanse elite zich bewust was geworden van het feit, dat een volstrekte assimilatie de ontwikkeling

van de eigen persoonlijkheid en de eigen cultuur in de weg staat. Van het begrip *negritude* zijn tal van definities gegeven. Senghor, de dichter en latere president van Senegal, definieert de *negritude* als de gezamenlijke culturele waarden van de negerwereld.

De Antilliaan Aimé Césaire omschrijft de betekenis van het woord dat hij zelf uitvond zo: *negritude* is je ervan bewust zijn, dat je zwart bent, dat feit erkennen en aanvaarden en je eigen neger-zijn met de daaraan verbonden geschiedenis en cultuur voor je rekening nemen. De Kameroenees Thomas Melone zegt er dit van: de *negritude* is kortgezegd de boodschap van een ras.

Uit deze drie definities, die gekozen zijn uit nog minstens een dozijn andere, komt naar voren dat het raciale element essentieel is. Ook andere termen zijn in omloop of in omloop geweest om dit idee uit te drukken van samen tot hetzelfde ras, dezelfde groep te behoren, bijvoorbeeld *africanité*, *africanitude*, *negristiek*, *negrisme*, *neo-africanisme*, *melanisme*, *afro-americanisme*. Het komt allemaal zo'n beetje op hetzelfde neer, in grote lijnen tenminste: negers benadrukken hun zwart-zijn, beroepen zich erop, zijn er trots op. In plaats van nog langer op de blanke te willen lijken, gaan ze op zoek naar de eigen, zolang verguisde waarden, op zoek naar de eigen geschiedenis van onderdrukte en gekwelde mensen op weg naar de vrijheid.

In de *negritude*-poëzie zijn verschillende motieven aan te wijzen, die op deze geschiedenis betrekking hebben. Het motief van het lijden is wel het eerste dat de aandacht trekt, maar dat van de opstand tegen het onrecht, de agressie, is ook aanwezig. Daarnaast is er de triomf, de juichkreet van de overwinning, het zichzelf verheerlijkende element dat doorklinkt in deze poëzie en tenslotte kunnen we er ook in ontdekken dat Afrika (nog steeds) openstaat voor een dialoog met gelijkberechtigden van andere volken en rassen, ook het blanke ras. Van elk van deze motieven, het lijden, de revolutie, de overwinningsroes en de mogelijke dialoog willen we een paar voorbeelden geven uit de neger-poëzie.

---

I. DE LIJDENDE NEGRIUDE. — De neger ziet zichzelf als de man, die het menselijk lijden voor zijn rekening moet nemen, die lijdt voor de hele mensheid, ook voor de blanken. De enige hoop die hij nog heeft, is het uitzicht op het leven na de dood, want het leven hier op aarde is alleen maar een voortdurende ellende. De negro-spirituals zijn hiervan een sprekend voorbeeld. Het lijden, veroorzaakt door de blanken, is een veelvuldig voorkomend onderwerp in deze poëzie, die spreekt over de slavernij, de bezetting en onderdrukking van Afrika door de blanken, het dagelijks onrecht dat men ondergaat als „anderen” de baas zijn, de uitbuiting, de armoede, kortom de misère van het negerbestaan.

Hier volgt eerst een gedicht van de Kongolees (uit Brazzaville) Francesco Ndintsouna, waarin duidelijk uitkomt, dat „ze”, de blanken,

de dienst uitmaken, de neger heeft maar te gehoorzamen. Het gevolg is, dat hij zich noodgedwongen uitslooft voor de blanken en tenslotte zelfs gedwongen wordt deel te nemen aan de Tweede Wereldoorlog, waar hij moet meevechten voor de bevrijding van Europa, een Europa dat er niet aan denkt aan Afrika die vrijheid terug te geven.

#### ZE ZEIDEN...

ze zeiden  
 jij brave neger  
 je bent net goed genoeg om voor ons te sloven  
 ik werkte voor hen  
 en ze lachten

ze zeiden  
 je bent een kind  
 dans voor ons  
 ik danste voor hen  
 en ze lachten

ze zeiden  
 je bent een wilde heiden  
 weg met je totems en je tovenaars  
 ik ging naar de kerk  
 en ze lachten

ze zeiden  
 je deugt nergens voor  
 sterf voor ons in de oorlog  
 in de sneeuw van Europa  
 vergoet ik voor hen mijn bloed  
 ik werd vervloekt  
 en ze lachten...

Het tweede gedicht is van René Depestre, een Haïtiaan, die in *Kruispunt* beschrijft hoe hij zichzelf ziet met de minachtende blik van de ander, de blanke, zijn superieur.

#### KRUISPUNT

ik ben een neger  
 niks waard, vervliegende rook die je niet ziet  
 een wandluis die je fijndrukt terwijl je Baudelaire leest  
 ik ben de duivel in de kerken  
 mijn gezicht trekt grimassen, mijn lichaam is wanstaltig  
 over mijn lippen komt alleen weezinwekkend braaksel  
 ik ben een neger  
 een pak slaag is het enige dat voor mij is weggelegd  
 ik ben vervloekt, ik ben verdoemd  
 want ik heb naar de zon gekeken  
 en toen werd mijn huid zwart

bloemen zijn voor mij verboden  
 en als ik kinderen krijg, dan is dat geen feest  
 dan breng ik weer nieuwe nikkers ter wereld  
 — zo smerig en zo zwart —  
 nieuwe moordenaars, nieuwe misdadigers  
 ellendige leugenaars  
 vol vlooiën, geslachtsziekten, afschuwelijk melaats  
 mijn leven is een verschrikkelijk cachot  
 een gevangenis zonder tralies  
 een wanhoop zonder eind

De beide voorgaande gedichten spreken vooral over het lichamenlijk lijden. Een bijzonder aspect van de „lijdende negritude” is de tragische situatie van de vervreemding als gevolg van de westerse invloed. Veel auteurs hebben deze ervaring persoonlijk als pijnlijk gevoeld. Door het contact met Europa verandert de neger, hij vervreemdt van eigen milieu, familie, cultuur. Er ontstaat een kloof tussen het oude leefpatroon van de clan en de opdringende westerse cultuur die beslag legt op de enkeling. Deze wil zich eraan assimileren, maar hij voelt er zich nooit helemaal in thuis, vooral ook omdat de blanke hem vrijwel nooit „voor vol aanziet”. De verwestering is het sterkst bij degenen die lang op school zijn geweest; zij vooral proberen te beantwoorden aan het image van de blanke zoals ze hem hebben leren kennen, in Afrika of in Europa, maar ook uit westerse boeken en films. Op die manier ontstaat er een spanning tussen traditie en verwestering: de oude maatschappij verandert maar heel langzaam en het individu vervreemdt ervan. Deze vervreemding leidt tot eenzaamheid, tot een soort geestelijke ballingschap temidden van eigen familie en landgenoten ofwel — ver van Afrika — in de westerse samenleving, waar de geassimileerde Afrikaan zelden de kans krijgt zich volledig te integreren. Het gevolg is dat je je nergens meer thuis voelt en het is alsof je een verrader bent geworden van de eigen broeders, niet solidair met hen, omdat je meedoet met het ritueel van de blanke bourgeois. Zo ongeveer voelt Léon Damas (van Frans Guyana) zich, als hij zijn gedicht *Restanten* schrijft. Hier volgt een fragment ervan:

#### RESTANTEN

ik voel me belachelijk  
 in hun nette huiskamers  
 met hun nette manieren  
 met hun buiginkjes  
 met hun eindeloos conformisme,  
 hun schijnheilig gedrag

ik voel me belachelijk  
 bij alles waar ze 't over hebben  
 tot en met wat ze 's middags serveren:  
 wat warm water  
 en taartjes met rum

ik voel me belachelijk  
 bij de theorieën die ze smakelijk opdienen  
 naar eigen behoefte  
 naar eigen hartstocht  
 naar eigen instinkt  
 (alleen voor 's nachts  
 bij wijze van dekbed)

ik voel me belachelijk  
 onder hèn medeplichtig  
 onder hèn souteneur  
 de handen afschuwelijk rood  
 van het bloed van hun  
 be-scha-ving

II. DE AGRESSIEVE NEGRITUDE. — De opstand, het verzet komen logisch voort uit het lijden: als iemand niet volledig is afgestompt door het overheersend geweld, begint hij zich ertegen te verzetten, hij zoekt wapens om tot de tegenaanval over te gaan. Voor de dichter is dat wapen opnieuw het woord dat hij hanteert om de rassenongelijkheid te bestrijden, om de eeuwen van onderdrukking definitief te beëindigen. Hij bedient zich daarbij van de taal van de blanke die gewaarschuwd wordt, die moet begrijpen dat aan het geduld van jaren, eeuwen, een eind is gekomen. Er wordt dreigende taal gesproken en op zo'n moment is er geen kwestie van vergeving of van medelijden met of begrip voor de onrechtmatige meester. Een voorbeeld van dergelijke poëzie is het — anonieme — *Lied van het bevrijdingsleger van Guinée-Bissau*, dat uit het Portugees werd vertaald door Bertus Dijk.

#### AAN DE PORTUGEZEN

ga aan de Portugezen zeggen  
 dat ze ophouden angst te zaaien in het oerwoud  
 ga aan de Portugezen zeggen  
 dat ze ermee ophouden

want er is een nieuw geslacht  
 dat het geweer in de aanslag brengt  
 want er is een nieuw geslacht  
 om het vaderland te verdedigen

er is je gezegd om weg te gaan  
 wee jullie, Portugezen!  
 er is je gezegd om weg te gaan

maar je hebt niet willen luisteren  
 wee jullie, Portugezen!  
 je hebt niet willen luisteren



enkel het vuur zal je doen vertrekken  
wee jullie, Portugezen!

enkel het vuur van het geweer  
enkel de vinger aan de trekker  
zal je doen vertrekken

De dichter wil zijn volk uitvullen boven het uitzichtloze niveau dat hen elk perspectief en initiatief had ontnomen, sinds de blanken de baas waren op elk gebied. De superioriteit die zolang als vanzelfsprekend aan de Europeanen was toegekend, wordt nu in twijfel getrokken en aangevochten. In zijn bekend geworden en in verschillende talen vertaalde *Cahier d'un retour au pays natal*, „Relaas van een terugkeer naar het moederland“, verwoordt Aimé Césaire op surrealistische wijze deze gevoelens zó :

We staan nu rechtop, mijn land en ik, de haren in de  
wind, mijn kleine hand in mijn enorme vuist en de kracht  
schuilt niet in ons, maar gaat ons te boven, het is een  
stem die de nacht en het gehoor doorboort, doordringend  
als het geluid van een apocalyptische wesp. En de stem  
zegt duidelijk dat Europa ons eeuwenlang vergiftigd heeft  
met leugens en overwoekerd met pestgezwollen,  
want het is niet waar dat het werk van de mens af is  
dat wij niets te maken hebben op de wereld  
dat wij klaplopen op de wereld  
dat het voor ons genoeg is om in het gareel te lopen  
maar het werk van de mens is nog maar net begonnen

.....

en geen enkel ras bezit het monopolie van de schoonheid,  
het verstand, de kracht  
en er is plaats voor iedereen als de begaafdheden verdeeld worden  
en we weten nu dat de zon om onze aarde draait  
en onze grond, ons huis verlicht,  
die we alleen door eigen inspanning hebben verkregen,  
we weten nu dat elke ster vanuit de hemel  
neervalt op de aarde  
op ons bevel,  
onbepert...

In dit laatste gedicht is de overwinning al te proeven, het is dan ook maar een stapje van het thema van de revolutie naar de triomf, de zelfverheerlijking.

---

III. DE ZICHZELF VERHEERLIJKENDE NEGRITUDE. — Na of naast het dieptepunt van ellende dat hij en zijn broeders beleefden (of beleven), voert de dichter ons ook naar het verloren paradijs, het Afrika van



vroeger, waar de Afrikanen zo gelukkig waren, voordat de blanken kwamen. Hij bezingt ook het nieuwe Afrika dat zal komen als de negritude zegeviert. Jacques Libizza N'Gomo bijvoorbeeld roept de paradijselijke sfeer op van de Afrikaanse nacht:

#### NACHT IN AFRIKA

de zon heeft met een buiging afscheid van ons genomen  
de maan komt zijn opwachting maken  
de nacht valt  
stille over het woud...  
niets lijkt meer te bewegen  
absolute rust heerst op de evenaar

dit is het uur waarop de negers  
rondom het vuur zitten onder het afdak  
en met heilige aandacht luisteren  
naar de mooiste legenden  
die door hun voorouders werden verteld en overgeleverd  
van geslacht op geslacht

vanavond is het woord  
aan de alleroudste van het dorp  
daarom is iedereen,  
mannen, vrouwen, kinderen,  
gekomen om dit samenzijn mee te maken  
dit samenzijn waarvan je naar je hut  
een onvergetelijke herinnering mee terugneemt  
aan de Afrikaanse wijsheid

nacht in Afrika  
schitterende maan  
ondoordringbaar en geheimzinnig slaapt het woud  
maar in het hart van deze uitgestrektheid  
leeft één dorp  
leven twee dorpen  
leven tal van dorpen

nacht in Afrika  
vreemde bron van inspiratie  
voor negerpoëzie en negerfilosofie  
op dit ogenblik  
van dorp tot dorp  
bij het schijnsel van ditzelfde vuur  
geeft deze hele zwarte wereld  
de rijkdom weer van zijn denken  
de goedheid van zijn hart  
de grootsheid van zijn ziel

verhalen, legenden, spreekwoorden, raadsels  
zijn het heilig alleenrecht  
van de Afrikaanse nacht  
waar in de zachte koelte de tam-tam weerklinkt

de tam-tam waarvan de echo,  
 verwarrend en fascinerend,  
 je overmeestert, je betovert  
 je onweerstaanbaar tot dansen noodt

nacht in Afrika  
 negerdansen

meisjes, jongens, mannen, vrouwen  
 hun ebbe-zwarte huid glanst  
 onder de moederlijke glimlach van de maan  
 handgeklap, voetgestamp  
 alles in harmonie  
 Afrikaans gezang  
 demonisch ritme  
 tam-tam ! tam-tam ! tam-tam !

Een dergelijk idyllisch beeld van vredige saamhorigheid, door niets verstoord, zolang er geen kwade invloeden vanuit Europa de harmonie in gevaar brengen doet sterk denken aan onze herdersromantiek. N'Gomo noemt de blanken met geen enkel woord, hij maakt zelfs geen toespeling op het bestaan van deze lieden, althans in dit gedicht. In tal van Afrikaanse gedichten is dat duidelijk wél het geval. In navolging van of uit reactie op het door blanken zo dikwijls getoonde meerderwaardigheidscomplex, dat op niets anders berustte dan op uiterlijke kenmerken van ras en huidskleur, vormen ook hier raciale trekken het criterium van wat groots of geweldig is. Dit is de reactie die Sartre eens genoemd heeft het anti-racistisch racisme. Omdat iemand blank was voelde hij zich machtig, superieur, maar hier en nu is zwart-zijn geboden: *black is beautiful!* Het veel geciteerde gedicht van Bernard Dadié *Je vous remercie mon Dieu* is daarvan een aardig voorbeeld, al onderstreept de dichter er ook nog in, hoezeer de neger heeft geleden (maar zelfs dat wordt bijna geïdealiseerd !)

#### IK DANK U, O GOD

ik dank U o God, dat ik zwart geschapen ben,  
 dat U de last van alle smart  
 op mij hebt geladen,  
 dat U de Wereld  
 op mijn hoofd hebt gezet.  
 Ik draag het livrei van de Centaur  
 en ik draag de Wereld sinds de eerste morgen.

Blank is een gelegenhedskleur  
 zwart de kleur van alle dag  
 en ik draag de Wereld sinds de eerste avond.

Ik ben blij  
 met de vorm van mijn hoofd  
 dat gemaakt is om de Wereld te dragen,  
 tevreden

met de vorm van mijn neus  
 die alle wind in de Wereld opsnuift,  
 gelukkig met de vorm van mijn benen  
 die klaar staan om alle afstanden van de Wereld af te leggen.

Ik dank U o God, dat ik zwart geschapen ben,  
 dat U de last van alle smart  
 op mij hebt geladen.

Zesendertig zwaarden hebben mijn hart doorboord.  
 Zesendertig vuren hebben mijn lichaam verbrand.  
 En op elke kruisberg heeft mijn bloed de sneeuw roodgekleurd  
 En bij elke zonsopgang heeft mijn bloed de natuur met een  
 rode gloed overgoten.

En toch ben ik  
 blij dat ik de Wereld draag,  
 blij met mijn korte armen  
     met mijn lange armen  
     met mijn dikke lippen

Ik dank U o God, dat ik zwart geschapen ben  
 Blank is een gelegenheidskleur  
 zwart de kleur van alle dag.  
 En ik draag de Wereld sinds de dageraad der tijden  
 En mijn lach over de Wereld, in de nacht,  
 schept de dag.  
 Ik dank U o God, dat ik zwart geschapen ben.

Voor de dichter Léon Damas liggen de zaken wel héél duidelijk :  
 zijn gedicht *Black Label* laat zien hoe triest het met de blanken ge-  
 steld is, omdat ze niet zwart zijn en het nooit zullen worden ! Uit  
 dit gedicht nu een fragment.

#### BLACK LABEL

nooit zal de blanke zwart zijn  
 want de schoonheid is zwart  
 en zwart de wijsheid  
 want de lijdzaamheid is zwart  
 en zwart de moed  
 want het geduld is zwart  
 en zwart de zelfspot  
 want de charme is zwart  
 en zwart de toverkracht  
 want de liefde is zwart  
 en zwart de allure  
 want de dans is zwart  
 en zwart het ritme  
 want de kunst is zwart  
 en zwart de beweging  
 want de lach is zwart

want de vreugde is zwart  
 want de vrede is zwart  
 want het leven is zwart

WEET JE HET NOG ?

IV. OP WEG NAAR DE DIALOOG. — Al in het begin hebben de voormannen van de negritude; Césaire, Damas, Senghor en vele anderen, zich tot taak gesteld onze wereld menselijker, bewoonbaarder te maken. In een wereld waar een groep mensen een andere groep onderdrukt is tussen beide partijen geen dialoog mogelijk, want de machtige wil de taal van de onderdrukte meestal niet verstaan. In de lijdende negritude is de neger dusdanig bezig met eigen problemen, dat er weinig aandacht overblijft voor de wereld daarbuiten. Agressieve verontwaardiging over en opstand tegen de onderdrukker sluiten eveneens elke dialoog uit. Tenslotte komt de blanke er ook niet aan te pas, als de negritude-dichters uitsluitend bezig zijn de waarden van het eigen ras te verheerlijken: het antwoord op de door blanken uitgevonden apartheid is dan zwarte apartheid. Toch zijn er in het geheel van de neger-poëzie ook gedichten aan te wijzen die een ander perspectief bieden dan de door Damas vertolkte visie in het zojuist geciteerde *Black Label*. Het anti-racistisch racisme hoeft niet het laatste woord te hebben. In een meer serene sfeer wordt soms de weg gebaad naar een mogelijke dialoog, maar die is natuurlijk pas mogelijk waar mensen gelijke rechten hebben op een menswaardig bestaan. In de poëzie uit zich het zoeken naar een meer menselijke wereld op verschillende manieren. Heel vaak wordt de dichter Senghor genoemd als de verzoenende vreedestichter tussen zwart en blank, maar de jongere Afrikanen staan steeds sceptischer tegenover hem, omdat zijn politiek en zijn negritude-theorie meer gericht waren op goede betrekkingen met Frankrijk dan op een verbetering van het lot van eigen broeders. In zijn *Prière de paix* bidt Senghor om vrede en verzoening, hier volgt een passage uit dit gedicht:

#### GEBED OM VREDE

laat mij U zeggen, Heer,  
 aan de voet van mijn Afrika,  
 dat al vierhonderd jaar is gekruisigd  
 en toch nog ademhaalt,  
 dat Afrika om vrede bidt en wil vergeven  
 Heer God, vergeef de schuld van het blanke Europa...

Die vergeving moet alles weer mogelijk maken, volgens Senghor. Terecht heeft de Afrikaanse filosoof Marcién Towa — in zijn boekje *Léopold Sédar Senghor: négritude ou servitude?* — gezegd over dit gedicht: Senghor betoont zich zó vergevingsgezind, dat hij zelfs

misdaden vergeeft aan de misdadiger die daar nooit om gevraagd heeft en die ook niet van plan lijkt van nieuwe misdaden in de toekomst af te zien! Andere dichters denken genuanceerder over toenadering tot de blanken. In zijn gedicht *Nieuwe negerpreek* vergelijkt Jacques Roumain de lijdende Christus met de lijdende neger, maar als Jezus zegt: „Vader vergeef het hun, want ze weten niet wat ze doen”, roept Roumain uit: „We zullen ze niet vergeven, want ze weten wat ze doen”. Roumain, en anderen met hem, maakt onderscheid tussen de leidende klasse in het westen die werkelijk verantwoordelijk is voor wat de niet-blanke rassen is aangedaan enerzijds en de blanke kleine boeren en arbeiders anderzijds, die onderdrukt worden door de bourgeoisie van het eigen ras. In het Afrika van na de onafhankelijkheid komt ook steeds duidelijker uit, dat de Afrikaanse elite dikwijls net zo vanzelfsprekend minder bedeelde broeders uitbuit als de blanken deden (en nog doen). Raciale solidariteit blijkt minder ver te reiken dan de ideologie van de negritude had verondersteld. Dichters als Aimé Césaire en Jacques Roumain verklaren zich dan ook solidair met alle onderdrukten van welk ras ze ook zijn, al voelen ze zich toch ten nauwste betrokken bij Afrika, het land van de voorouders. Roumain zegt het zó in zijn gedicht *Bois d'ébène*:

#### EBBEHOUT

Afrika, ik blijf aan je denken Afrika  
 je bent in mij  
 als de splinter in de wond  
 als een beschermende fetisj midden in het dorp  
 maak van mij de steen in je slinger  
 van mijn mond de lippen van je wond  
 van mijn knieën de verbrijzelde zuilen van je vernedering...

#### TOCH

wil ik alleen maar tot jullie ras behoren  
 arbeiders boeren van alle landen  
 wát ons ook scheidt

Niet alleen in de poëzie, ook in andere vormen, toneelstukken, romans, essays, wordt de solidariteit met de onderdrukten van deze wereld, ongeacht ras of huidskleur, meer en meer onderstreept door de negers die hun gevoel van eigenwaarde als mens hebben teruggevonden. *Waar de blanke gewoon medemens wordt, wordt de negritude overbodig.* Het ziet er naar uit, dat in de landen van onafhankelijk Afrika het rasebewustzijn begint plaats te maken voor een klassebewustzijn, nu duidelijk is gebleken, dat uitbuiten en onderdrukken, martelen en hanteren van geweld niet het privilege van de blanken alleen zijn. Deze ontwikkeling gaat natuurlijk niet op voor de nog steeds bezette gebieden van Zuidelijk Afrika, waar de blanke overheersing de ideologie van de negritude duidelijk stimuleert: apartheid wordt beantwoord met apartheid en de kloof die de rassen daar

scheidt wordt steeds breder. De onderdrukte Afrikanen drinken er het evangelie van de negritude gretig in, ze proeven er iets in van bevrijding. De blanke kan er niet aan komen, het is iets van en voor je zelf, waar de „ander“ buiten staat... De dialoog in Zuid-Afrika is sinds lang verstomd, zo hij er al ooit is geweest. Blank en zwart uit de vrije wereld moeten hier hun verantwoordelijkheid beseffen en hun invloed aanwenden om de daar dreigende rassenoorlog te voorkomen.

Volgens Aimé Césaire moet ieder mens die in vrijheid leeft zich voortdurend de vraag stellen: „Aan welke wereld bouw ik mee?“

Voor de neger die het blanke juk heeft afgeschud, die zelf vrij is en in vrijheid kan leven, geldt deze vraag even goed als voor de blanke. Of, om met de woorden (in *Peau noire, masques blancs*) van Frantz Fanon te besluiten:

Het ongeluk van de zwarte mens is, dat hij tot slaaf werd gemaakt.

Het ongeluk en de onmenselijkheid van de blanke zijn, dat hij mensen heeft doodgemaakt.

En dat hij ook nu nog met zijn mensonterende praktijken doorgaat.

Maar als ik, zwarte mens, volwaardig als mens kan leven, heb ik niet het recht me af te zonderen in een wereld, waarin ik probeer het verleden te herstellen.

Als zwarte mens wens ik maar één ding:

dat nooit het werktuig over de mens heerst, dat nooit

de ene mens de ander tot slaaf maakt, ...

dat ik overal de mens ontdek en herken.

De neger bestaat niet, de blanke evenmin.

## „Vrijheid voor mijn Volk“

### 6. Jomo Kenyatta

*Margrit de Sablonière*

Jomo Kenyatta is president van Kenya. Hij is nu een man op leeftijd en in westerse termen zou men kunnen zeggen dat hij op het hoogtepunt van zijn carrière staat. Maar Kenyatta is in latere jaren ook een enigszins omstreden man geworden; niet in de ogen van de grootindustrie die ook in Kenya aanzienlijke belangen heeft, maar in die van jongere, militante groepen in Afrika zelf, al heeft ook hij en in een nog moeilijker tijd, in de voorste geleederen gestaan in de strijd om de vrijheid. „A silly old man“ noemde hem, een beetje ontgoocheld, een der meest toegewijde Europese voorvechters voor de onafhankelijkheid van Zwart Afrika. Dat was toen Kenyatta o.a. verstrikt leek in de netten van de nauw met het grootkapitaal verweven Morele Herbewapening. Het is een te hard oordeel dat zeker in de toekomst goeddeels zal worden herzien. Want Kenyatta heeft zowel voor de vrijheid van zijn land als voor het cultuurbehoud ervan zo hard gevochten en zoveel bereikt dat hij terecht in de geschiedenis boekstaafd zal blijven als een groot Afrikaan. Trouwens toen hij in september van vorig jaar (1973) in Nairobi de jaarvergadering opende van het Internationale Monetaire Fonds, bleek uit zijn door de westerse pers goeddeels doodgezwegen rede dat hij zich bewust is van de verhoudingen tussen de grondstoffenbezitters — de Afrikaanse landen — en de verwerkende grootindustrie, en dat hij op de bres staat voor de belangen van zijn volk. Alleen, hij heeft niet de mogelijkheden gehad om wereldwijsheid op te doen die de leiders kregen van een generatie later en hij heeft, omderwille van zijn land, lang gevangen gezeten.

Kenyatta's leeftijd is niet bekend. Toen omstreeks 1954 Montagu Slater zijn boek schreef over het proces dat door de Engelsen tegen Kenyatta was aangespannen in verband met de activiteiten van de z.g. Mau-Mau, was hij naar eigen schatting ruim vijftig, en hij zal dus nu in de zeventig zijn.

Het land Kenya wordt beheerst door een hoge berg, de Mount Kenya, en de drie voornaamste volksstammen die om de berg wonen zijn de Masai, de Wakamba en de Gikuyu. Bij de laatsten speelt die berg, Kere-Nyaga of Stralende en Geheimzinnige Berg, een grote rol in het scheppingsverhaal. „Toen de mensheid de aarde begon te bevolken werd door de Mogai of Verdeler van het Heelal, de man Gikuyu naar de top van de berg gebracht om het land te aanschouwen — met veel vijgebomen — dat de Mogai hem schonk. Ook kreeg hij een mooie vrouw, Moombi, en zo voltrok zich de



Jomo Kenyatta



schepping van het volk der Gikuyu. Bij tegenspoed, zo drukte de Mogai Gikuyu op het hart, moest men een offer brengen en de handen heffen naar de Kere-Nyaga. Dan zou de hulp komen". Jomo Kenyatta is een Gikuyu.

Zijn prille jeugd was als die van alle Gikuyu-kinderen, dat wil zeggen dat hij een opmerkelijke opvoeding kreeg. Het z.g. spelen van deze kinderen is — als bij andere Afrikaanse volken ook wel het geval is — afgestemd op de bezigheden, het werk dat zij later zullen moeten doen. Het spelen is leren, maar zonder dwang. De taal, de gewoonten en gebruiken, de levensbeschouwing uiteindelijk, leert het kind van de moeder in veel liedjes die zij voorzingt. Naderhand echter worden de leeftijdsgroepen gevormd waarbij het leren en de praktische lessen menens worden en vooral de discipline wordt bijgebracht. De groepsdiscipline speelt bij de Gikuyu een grote rol en een wezenlijke inbreuk er op werpt zijn schaduw op de gehele groep. Dat heeft een preventieve werking.

Jomo Kenyatta was begaafd en bevoorrecht. Hij kreeg goed onderwijs en werd in staat gesteld naar het buitenland te gaan en in Engeland te studeren. Hij promoveerde bij Prof. B. Malinowski in de anthropologie op een proefschrift over het stamleven van de Gikuyu, dat in 1953 onder de titel *Facing Mount Kenya* in boekvorm verscheen. Kenyatta behandelt daarin heel het maatschappelijke leven van zijn volk: jeugd en opvoeding, discipline en rechtspraak (de Gikuyu kent ook het afleggen van een eed, „maar men moet een Gikuyu niet de eed laten afleggen op de bijbel want letters doen hem niets; daarmee ondergraaft men de discipline”), het grondbezit en de diepe gebondenheid aan die grond en aan de voorouders, het bijgeloof. Wat dit laatste betreft, Malinowski tekent daar bij aan dat Kenyatta werkelijk gelooft in het overbrengen van bepaalde suggesties enz. Hij verwerpt dat niet en legt er de nadruk op dat zelfs onder westerse geleerden en hoge bestuursfunctionarissen geestelijke stromingen gaande zijn die hij alle onderbrengt onder „bijgeloof”. Iets anders is dat Kenyatta m.i. eerder aansluit op bepaalde eigenschappen zoals die zijn opgenomen in de Bantoe filosofie (zie Placide Tempels: *De Bantoe-filosofie*), n.l. het bezitten, uitstralen of in stamverband verzamelen van innerlijke kracht. Het bezit en het uitstralen van die kracht kenmerken de wezenlijke leider terwijl een stam een totaalbezit aan zulke kracht kan vergaren.

Wat het grondbezit betreft: De overtuiging dat de mens gebonden is aan de aarde en dus ook na de dood op de aarde blijft<sup>1</sup> vormt een der oorzaken van de verknochtheid aan zijn grond. De Gikuyu

(1) Ik citeer — vertaald — in dit verband enkele regels uit het gedicht *Souffles - Ademtochten*, van Birage Diop:

— — — — —  
 Zij die dood zijn, zijn nimmer heengegaan,  
 ze zijn in de schaduw die vervluchtigt  
 en in de schaduw die zich verduistert,  
 de doden zijn niet onder de aarde:  
 ze zijn in de boom die siddert,  
 ze zijn in het bos dat zucht,  
 ze zijn in het water dat stroomt,  
 ze zijn in het water dat slaapt,  
 ze zijn in de hut en onder de mensen:  
 de doden zijn niet dood.

zal zijn grond nooit verkwanzelen, het zou voor hem een doodzonde zijn. De westerse opvatting dat het land in Kenya gemeenschappelijk bezit was omdat het gemeenschappelijk werd geëxploiteerd, was eraast. De eigendomsrechten worden bij de Gikuyu streng gehandhaafd maar er bestaan wel verschillende leefregels die het behulpzaam-zijn bij het bebouwen van andermans land tot gevolg hebben. (Leer-plichtarbeid b.v. op grond van invaliden en bejaarden door jeugdgroepen). Rond het midden van deze eeuw heeft Kenya de afschuwelijke periode gekend van de Mau-Maubeweging, waarbij Kenyatta is gearresteerd en jarenlang gevangen heeft gezeten. Hoewel in 1923 de *African Magna Carta* was vastgesteld waarbij werd verklaard dat Kenya een Afrikaans land is en dat de belangen van de Afrikanen „paramount” moesten zijn, is die wet later met voeten getreden: om het grondbezit, wat voor een Gikuyu het zwaarste weegt. Want Britse nederzetteren hadden in Kenya bezit genomen van voorouderlijke grond en de Gikuyu hadden er lak aan of ze daarvoor geld neertelden. Het was hun eigen, bloedeigen voorouderlijke grond. En daar is voor gevochten. Maar het woord Mau-Mau is geen Afrikaans woord, het is het eerst verschenen in westerse kranten. Het was een westerse vinding. Het aantal slachtoffers onder de blanken stond in geen enkele verhouding tot het aantal gedode Afrikanen. Tienduizenden Afrikanen zijn in gevangenkampen gestopt, duizenden zijn gedood met luchtbombardementen. De opstand om de voorouderlijke grond is in bloed gesmoord. Toen Kenyatta werd gearresteerd en tot een jarenlange gevangenisstraf werd veroordeeld zei hij het zo: „Wij zijn niet schuldig en wij zullen jullie conclusies niet aanvaarden. Wij zijn niet van mening dat wij rechtvaardig zijn bejegend of dat men voldoende naar ons heeft willen luisteren... Wij zijn van mening dat deze zaak, van ons standpunt uit bezien, zo in elkaar is gezet om de *Kenya African Union* (de nieuwe nationale beweging) de nek om te draaien, de enige Afrikaanse politieke beweging die strijdt voor de rechten van het Afrikaanse volk. Maar waar wij ons tegen verzetten is de discriminatie in de regering van dit land. Die zullen wij nooit aanvaarden, niet in de gevangenis en niet erbuiten... De wereld is geschapen opdat de mensen er gelukkig zullen zijn en gelijkelijk genieten van het goede der aarde en wat zij opbrengt... Onze activiteiten gelden het onrecht jegens het Afrikaanse volk en indien gij denkt dat wij door Afrikaanse rechten te eisen zijn geworden tot wat gij de Mau Mau belijft te noemen, dan, het spijt ons, bent u misleid. Wat wij gedaan hebben en zullen blijven doen is rechten te eisen voor de Afrikaanse bevolking als menselijke wezens... Geen van ons zou verminking van lichamen gedogen (dat werd de Mau Mau aangewreven, M. de S.). Wij zijn mensen en wij hebben zelf gezinnen en geen van ons zou misdaden gedogen waaraan gij ons schuldig acht. Ik vraag geen genade voor mijn medegevangenen. Wij vragen dat recht geschiede en dat het bestaande onrecht ongedaan zal worden gemaakt”.

In augustus 1961, na negen jaar gevangenschap, werd Kenyatta vrijgelaten. Hij nam de leiding weer op zich. Maar negen jaren van isolatie tellen zwaar en ze zijn fruikend voor een Afrikaanse leider in het

tijdperk 1950-1960 dat een der meest dynamische in de evolutie van Zwart Afrika zou zijn. Het ontwakende nationalisme zette door, de communicatie tussen „jonge” onafhankelijke landen en bevrijdingsbewegingen werd steeds beter, nieuwe jonge leiders kwamen naar voren met buitenlandse ervaring en internationale contacten. Kenyatta liep een achterstand op die hij niet meer heeft ingehaald. In zijn eigen land, dat op 12 december 1963 onafhankelijk zou worden, was ook een sterke, ontwikkelde, figuur naar voren gekomen, Tom Mboya, minister van Justitie en Wetgevende zaken in het eerste Kenyase kabinet, die sindsdien ook helaas alweer het leven liet. En er was de militante Oginga Odinga, voorvechter van de vorming van de voornaamste politieke partij, de KANU, waarmee hij weer brak. Oginga Odinga werd uiterst links genoemd. Tom Mboya heeft krachtig geijverd voor de vrijlating van Kenyatta, „the father of our country”. Toch is door Afrikaanse leiders van groter formaat, zoals de sterk anti-imperialistisch ingestelde Nkrumah van Ghana, ook Mboya wel verweten dat hij op het internationale vlak te rechts was ingesteld, dat persoonlijke belangen wel eens parallel liepen met die van de grote westerse belanghebbenden, hetgeen op den duur de belangen van land en volk niet ten goede zou komen.

Als vroegste woordvoerder van zijn volk, de Gikuyu, dat hij vertegenwoordigde in allerlei officiële commissies vooral betreffende landaangelegenheden waarvan hij de materie als geen ander beheerste, heeft Kenyatta voortreffelijke dingen gedaan. Hij was een groot strijder voor de bevrijding van zijn volk maar hij had en heeft niet de visie van een Amílcar Cabral om de politiek-economische situatie van Kenya in het wereldbestel te voorzien en uit te stippelen. Hij bleef de vader van zijn volk. Als zodanig zal hij, onvoorziene omstandigheden daar gelaten, de geschiedenis ingaan. Of hij dat land en volk naar een wezenlijke zelfstandigheid geleid heeft is vooralsnog een open vraag.

## Stille werkers van groot formaat

Dr G. Hulstaert m.s.c. - dr A. de Rop m.s.c.

Margrit de Sablonière

*Rechtspraakfabels van de Nkundó*, uitgegeven (in 1954) door G. Hulstaert msc en A. de Rop msc: met deze simpele auteursaanduiding treedt rechtstreeks de samenwerking naar voren tussen twee deskundigen bij uitstek op het gebied van de Afrikaanse linguïstiek. Maar bij talloze andere, door beiden afzonderlijk gepubliceerde geschriften blijkt bij voortduring hun nauwe samenwerking, een uitwisseling van gegevens, een elkaar aanvullen en behulpzaam zijn. En wanneer men het aantal publicaties van beiden beziet wordt het duidelijk dat door deze twee mensen een gigantisch stuk cultureel werk tot stand is gebracht. Zij hebben kans gezien in een beperkt aantal jaren een afgeronde hoeveelheid Afrikaanse cultuur vast te leggen die tot in onderdelen is bewerkt. In het begin van de vijftiger jaren heeft Prof. Dr A.A. Gerbrands, toen nog verbonden aan het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden, gesteld dat alles wat in Zwart Afrika niet binnen tien jaren zou zijn onderzocht en vastgelegd, door industrialisatie en andere invloeden van buitenaf onherroepelijk verloren zou zijn. Er is in de daarop volgende jaren door allerlei onderzoekers, archeologen, linguïsten, ontcijferaar van oude Arabische geschriften niet te vergeten, enorm veel onderzocht en vastgelegd. De paters Hulstaert en De Rop namen het taalgebied van het loMongo voor hun rekening, in Midden-Kongo<sup>1</sup>, „de gebieden besproeid door de rivieren Lolongo, de benedenloop van de Luzo, de Ikelemba, de Jwafa en de benedenloop van de Bomboyo-Loilaka”.

Het loMongo wordt, met diverse dialecten bij de verschillende stammen gesproken door ongeveer twee miljoen mensen. In het zuiden van het gebied zijn dat de Nkundó en in het noorden de Mongo. Uiteraard hadden beiden een nauw en langdurig contact met de bevolking zelf, hele gezinnen hielpen mee aan het vaststellen van kleine onderlinge verschillen bij de diverse dialecten, bij het verzamelen van spreekwoorden enz. Pater De Rop stelde een omvangrijk werk: *De Gesproken woordkunst van de Nkundó* samen en bestond het om met dansen en zingen gepaard gaand toneel, via bandopnamen vast te leggen en te vertalen. Pater Hulstaert publiceerde naast een toonstudie van het loMongo diverse bundels met o.a. groetspreuken, boemanfabels, diersprookjes, spreekwoorden en zelfs mongopoëzie.

(1) Kongo wordt nu Zaire genoemd. Dat woord is naar Dr De R. meedeelde niets anders dan een Portugese verbastering van het kikongo-woord Nzadi-stroom, groot water.

Toen aan pater Hulstaert op 20 oktober 1972 door de Johannes Gutenberg-universiteit te Mainz een eredoctoraat in de Wijsbegeerte en Letteren werd toegekend heeft pater De Rop een goed deel van zijn tijd gegeven aan enige publikaties gewijd aan leven en werken van zijn door hem zeer bewonderde vriend Hulstaert. Hij stelde ook een bibliografie samen van maar liefst 245 nummers, wat al onmiddellijk wijst op de enorme werkzaamheid en veelzijdige belangstelling van de mens Hulstaert. Zo is hij ook een goed entomoloog: publikaties over insekten zijn er vele, ook over vlinders uit b.v. Nieuw Guinea. Van bloemen, planten en dieren zocht hij de Afrikaanse benaming op naast de latijnse. Alles wat daarmee verband hield verzamelde hij zo mogelijk en zond het naar Belgische plantentuinen en musea. En om een greep te doen uit publikaties van andere aard: *Etsifyelaka I en II*, premier manuel de grammaire mongo pour les écoles primaires; (dat was nog eens ontwikkelingshulp!); *Dialektale stromingen in het lomongo-lokundo*; *Nederlands-Lokundo woordenboek*; *Le mariage des Nkundó*; *La musique et la danse chez les Nkundó*; *Coutumes funéraires des Nkundó*; *Hondennamen bij de Nkundó*; *De telefoon der Nkundó*; (het overbrengen van berichten door middel van de tam-tam); *De rechterlijke organisatie in Congo*; *Carte linguiste du Congo belge*; *Grafbeelden en stambeelden*; enz. Maar de taalstudie domineert. Door het vele spreken met de mensen maar vooral door het voortdurend luisteren naar hun gesprekken kwam hij tot de ontdekking dat er bij het loMONGO geen sprake is van vijf klinkers maar van zeven en dat ook de toon een eigen functie heeft.

Tijd om te eten, te slapen heeft hij zich nauwelijks gegund. Na een inspectietocht van scholen in Bokuma liet hij zich waarschuwen toen de boot in zicht was; dan nam hij een douche en pakte zijn spullen en toen zijn bagage goed en wel aan boord was stak het schip weer van wal; maar toen zat pater Hulstaert aan dek alweer achter zijn schrijfmachine. Hij is de grondlegger van het tijdschrift *Aequatoria*, presenteerde belangrijk werk voor de kennis van de vissen, en heeft een herbarium dat 1664 planten omvat. Dat heeft hij in tweevoud bijeengebracht: één exemplaar voor Inéac in Kongo (Zaire), één voor de Botanische tuin van de Staat in Brussel. In dit jaar wordt pater Hulstaert 75. Zijn gezondheid laat wat te wensen over maar dat verhindert hem niet door te werken: nu aan een vertaling van het Oude Testament in het loMONGO. (De Psalmen in versvorm volgens de traditionele mongoprosodie), terwijl een vertaling van het Nieuwe Testament in druk is. Het is geen wonder dat iemand als pater De Rop die het best in staat is zijn werk naar waarde te schatten zijn bewondering niet onder stoelen of banken steekt.

Maar nu verder over wat pater De Rop zelf presteerde. Ik noemde al zijn *Gesproken woordkunst der Nkundó*. Zijn grote werk: *Versions et fragments de l'épopée des Mongo* zal worden uitgegeven door de Academie voor Overzeese Wetenschappen. Momenteel is hij bezig met een lange op band opgenomen versie van datzelfde epos op schrift te stellen. Wat hij nu op band heeft werd door een verteller met zijn begeleiders verhaald; dat is dus nog de echte Afrikaanse woordkunst — die van het overgeleverde verhaal. Zo'n band is soms

zeer moeilijk te beluisteren. Als de verteller in vuur geraakt spreekt hij zo vlug „dat ik tientallen keren de passage moet hernemen om ze opgeschreven te krijgen“. Eén band levert ongeveer zestig bladzijden getypte tekst op; de vijf banden tezamen dus ongeveer driehonderd. Dat betekent weer drie of vier jaar van moeizaam en geduldig werk. Eerder stelde pater De Rop een grammatica en een syntaxis van het loMONGO samen; ook alle antwoorden op daarvoor gestelde vragen had hij op de band opgenomen. Ook die banden moesten tientallen keren worden beluisterd om alles eerst op steekkaarten te kunnen overbrengen, daarna te schikken en te ordenen om dan met opstellen te beginnen. „Als men dan eindelijk een handschrift klaar heeft, is men zo gelukkig als een kleine jongen die met Sinterklaas een treintje kreeg!“

Op diezelfde wijze heeft Pater De Rop een tussen het dansen door opgevoerd toneelstuk van de Nkundó op schrift weten te stellen — met de Franse vertaling ernaast. Dat stuk: *Le mariage d'une jeune fille* begint met een dialoog tussen verteller en koor:

Verteller: Is iedereen aanwezig?

Koor: Ja.

Verteller: Luister dan! Ik, de verteller, zal jullie een geschiedenis verhalen... Vrienden, antwoord-mij. Het gaat ons allen aan!

Koor: Het gaat alle echte mannen aan!

Verteller: Luister nu allemaal dan zal ik jullie de geschiedenis vertellen van een man, Ekótombaka ey'Ampelé geheten, en van zijn dochter Ulunkoto, en haar zoon Imboto en zijn schoonzoon Ngonga y' aóme.

Koor: Vertel op.

Verteller: Moet ik het vertellen?

Koor: Vertel op!

Verteller: De oude Ekótombaka ey' Ampelé dan had een dochter die Ulunkoto heette...

En zo gaat het verhaal verder, bijna vijftig bladzijden lang.

Maar tussen de titels van de vele andere publikaties treffen we ook: *Lilwa-beeldjes bij de Boyela*; een *Grammaire van de Mbolé*; *Lianja-verhalen*; *Nota's over de smidse der Nkundó* (over de plaats ervan in het Nkundó-dorp en wat er zich al zo in bevindt). *Het loMONGO als cultuurtaal*; en dan natuurlijk ook de eerder genoemde *Rechtspraakfabels* in samenwerking met pater Hulstaert. Ook deze zijn uitgegeven met naast elkaar de oorspronkelijke tekst en de — in dit geval nederlandsche — vertaling. Deze zogenaamde fabels bevatten een aantal rechtsregels en daardoor ook gegevens over de gewoonten bij de diverse stammen. Zij worden in raadselvorm aan de toehoorder voorgelegd. Pater Hulstaert wijst er in zijn inleiding op dat een ervan, die hier volgt, sterk doet denken aan een raadselspel in Europa. Nu, deze kon zo geplukt zijn uit de Breinbrekerserie die men wekelijks in de Nederlandse NRC-Hbd aantreft:

*De man, de luipaard, de geit en de maniokgroenten.*

„Een man wilde de stroom oversteken, maar de prauw was zeer klein. De prauw paste maar voor één zaak tegelijk. Maar deze man had drie dingen: 'n luipaard, 'n geit en maniokgroenten.

Als hij eerst de luipaard neemt, zal de geit achteraf de maniok-



groenten opeten. Neemt hij eerst de maniokgroenten, dan zal de luipaard achteraf de geit pakken. Maar als hij eerst de geit overzet (zodat de maniokgroenten en de luipaard achterblijven) en draagt hij er dan de luipaard bij, dan zal deze de geit pakken; neemt hij als tweede de maniokgroenten dan zal de geit ze opeten. Hoe zal hij nu met zijn drie dingen doen? Wat zal hij eerst overzetten? En voor welke zaak zal hij terugkeren?

Oplossing:

Het beste is dat de man eerst de geit overzet en de luipaard met de maniokgroenten achterlaat. Daarna neemt hij de luipaard om hem ook over te zetten en keert met de geit terug. Hij laat de geit alleen en vertrekt met de maniokgroenten; hij laat de maniokgroenten en de luipaard achter. Daarna keert hij terug en neemt de geit en steekt ermee over, zodat ze allen samen over de stroom zijn".

Door deze wijze van bewerken wordt de Europese lezer gemakkelijker met dit werk vertrouwd gemaakt.

In deze tijd waarin geïndustrialiseerde en vermaterialiseerde volken met hun helaas verschrompelend cultuurbewustzijn nauwelijks meer in staat schijnen zich open te stellen voor culturen met andere denkpatronen en expressiemiddelen leek het een plicht eens de aandacht te vragen voor deze twee stille werkers die letterlijk een leven lang en, zonder ook maar iets voor zichzelf te vragen, zich volledig inzetten voor een cultuur in het Afrikaanse binnenland die zonder hun inspanningen wellicht en voorgoed, een gesloten boek zou zijn gebleven.

## Silhouet van de sovjetmens

Boris Demets

Aan een rieten tafeltje op het brede balcon van een hoog huis met prachtig uitzicht op de Kresjtsjatiek — de hoofdstraat van Kiev — is het heerlijk zitten in de avondzon. Je kan er cocktails drinken tegen 150, 200, 220 fr., maar de sigaretten — beste merk — liggen op tafel en zijn gratis. Er is een soort self-service: je moet naar de toonbank om je cocktail te halen en je draagt die zelf naar je plaats. Neem je een sigaret, dan springt fluks een jonge man recht en presenteert een vlammetje met een mooie sigarenaansteker. Je lacht en zegt: „Sovjetskaja?”

Hij gromt terug: „Njet! Amerikanskaja!” Zo zijn wij bij de „jeunesse dorée” beland wie het geen barst schelen kan waar de vergulde sigarenaansteker vandaan komt... als je hem maar hebt. „Kommunismus? Ach was! C'est pour les jeunes et les cons! On vit, quoi!”

---

Vader is geneesheer; hij verdient 6.000 tot 9.000 fr. in de maand om te werken in de staatskliniek. Na 19 uur en tijdens het week-end ontvangt hij zijn privé-patiënten: 110 fr. per consultatie, plus de prijs van spuitjes en medicamenten. Een bekwaam arts haalt gemakkelijk tot 50.000 fr. in de maand. Daarmee koopt hij zich een wagen, een Moskvitsj (250.000) of een Volga (400.000), misschien zelfs een buitenhuisje, een datsja (400 tot 800.000 fr.). Er is geen onderzoek naar de herkomst van het geld daarvoor. Alleen als je werkelijk al te luxueus begint te leven, loop je tegen de lamp. Maar zolang je bescheiden blijft, is men eerder trots op je: in de Sovjetunie leeft men goed!

Land van enorme tegenstellingen, waar de illogica van Azië begint. Voor iedereen gelijk? Dat is kleinburgerlijk! Wie voor het volk het meest presteert moet het best betaald worden. Jullie fabrieksbazen buiten uit, onze managers dienen de gemeenschap: ze zorgen dat het volk steeds werk heeft. En daar worden ze voor beloofd.

Wij wijzen naar een bericht, aangebracht op een fabriekspoor in de Podol, het volkswartier van Kiev: verkoper 100 roebel, verkoopster 80 roebel; bankwerker 110 roebel, bankwerkster 90 roebel. Wij vragen naar de reden van dit verschil, maar de gids trekt de schouders op: „Een man presteert meer dan een vrouw, en dus...” Het aardige meisje lacht flijntjes, aziatisch. Ze kent die heren uit België nu al een paar dagen en zegt stilletjes: „Dat is voor de export! Voor het buitenland!” Er komt een geheimzinnige tinteling in haar

heldere ogen en het is of een tulin gordijn tussen ons en haar wordt neergelaten. Ze zijn niet te vatten, de Russen.

Na ergens een ludieke uitval worden sovjetjongeren gauw ernstiger: er lopen te veel partijbonzen rond in dit land. Met meer dan veertien miljoen zijn ze eigenlijk maar 6% van de bevolking, maar ze houden alle touwtjes strak in de handen. Het is niet gemakkelijk partijlid te zijn: je moet veel vergaderingen bijwonen, je bent verplicht aan agitatie te doen, je dient overal de eerste en de laatste te zijn. Heel wat managers en bekende figuren, die zeker sympathiseren met de doctrine, zijn geen lid van de Partij: zij hebben eenvoudig geen tijd.

Naast de leden uit overtuiging, zijn er de leden om den brode. Talrijke leerkrachten, wetenschappelijke werkers, officieren in het leger moeten communist zijn, willen ze hun baan niet verliezen. Sommigen van hen worden zelfs onder druk gezet: wie ergens iets op zijn kerfstok heeft wordt verplicht propaganda te voeren en partijwerk te verrichten om zijn hachje te redden.

Dan zijn er de arrivisten, hier zoals overal: een lid van het partij-kader is goed betaald en mag gezag uitoefenen. Torenhooch tronen ze boven hun omgeving, net als de baronnen vroeger bij ons. Ze hebben een wagen — en ze hebben nog ruimte om te rijden ook: de wegen liggen verlaten. Zij beschikken over vijf of zes ruime kamers — de anderen over één of twee — en ze moeten de keuken niet delen met drie of vier vreemde gezinnen. Hun grote datsja's zijn echte villa's; de kleine man op het platteland heeft niets, of misschien zo'n gevalletje dat een vierkant schuurtje lijkt. Zij hebben eigen winkels, ze kunnen alles kopen waar een ander slechts kan van dromen. Dat is de beloning voor hun hard en lastig werk.

Dit is de Dictatuur van het Proletariaat, gevoerd door de avant-garde van de arbeiders, in casu de Partij, die geleid wordt door haar meest vooruitstrevenden, haar kaderleden. Zij hebben het bij het rechte eind, zij weten hoe de maatschappij dient ingericht, hun opvatting is steeds de juiste. Iedereen wordt verplicht „goed” te handelen, d.w.z. te doen wat zij vragen.

In feite wordt de Sovjetunie tweemaal geadmireerd. Er is enerzijds de Unie-regering met haar ministeries, haar secretarissen en haar bestuursapparaat; verder heb je de regering van de vijftien republieken en de besturen van de provincies, de districten, de steden en de dorpen. In al die onderdelen werken „sovjets”-„raden” die, net als bij ons, de lopende zaken beredderen. Uiteraard zetelen daarin meestal leden van de Partij. Anderzijds is er naast dit burgerlijk bestuur het partijbestuur: aan de top het Landelijk Congres met zijn Centraal Comité, zijn Secretariaat en zijn Presidium; het strekt zich uit over de Congressen, Comités en Secretariaten van de republieken tot in de Comités en Secretariaten en Cellen in de steden en dorpen en werkplaatsen. Stalin zei daarover: „We hebben 10.000.000 soldaten, 300.000 onderofficieren, 20.000 hogere officieren en een tiental generaals. Zij vormen de Partij.” Zo is het communistisch apparaat overal aanwezig en kan er niets gebeuren zonder dat de Partij het weet. De K.G.B., veiligheidspolitie, staat steeds klaar

om op een wenk van het partij-apparaat al wie uit de band springt op te vangen en op de een of andere manier te liquideren.

---

Met dit systeem is de gewone sovjetmens gelukkig en ongelukkig. Rusland kende de zwartste armoede. De Bolsjeviken overdrijven heel zeker de toestand van omstreeks 1900, maar toch was het leven hard, vooral wegens het klimaat. Drie, vier, vijf maanden sneeuw en barre koude tot  $-20$ ,  $-30$ ,  $-40^{\circ}$ . Alles vriest stuk en men kan zich niet verwarmen. De Russen hebben veel trucjes en veel manieren van doen om de winter door te komen: volg maar hun raad, anders raak je — letterlijk — een stuk van je huid, je neus of je vinger kwijt. Lederen laarzen en rubberen overschoenen zijn uit den boze: vilten schoeisel moet je hebben en benen en voeten omzwachtelen. Pelzen zijn echt noodzakelijk, maar weinigen hebben er; dan maar lopen in watten en lappen, niemand kijkt er naar om. De strijd tegen de kou is een benarde onderneming; hoe rij je met een wagen in dit weer? En in de lente komt de raspoetitsa: alles gaat aan het dooien en iedere weg wordt een verraderlijke modderpoel waar veertien dagen lang geen mens zich op waagt. De dorpen liggen helemaal afgezonderd en moeten maar zorgen voor de nodige voorraad. In hun izba's vechten de moezjeks tegen dit onbarmhartige klimaat, niet elk afzonderlijk maar samen: slechts in groep kan de mens die veldslag winnen. En hier heb je reeds een trek van het eigen Russische karakter: samenspannen, in een collectief werken. Alléén kan de Rus onmogelijk voortbestaan.

De moderne technieken die nu stilaan steden en dorpen binnendringen, scheppen enig comfort en bieden mogelijkheden om ook in de winter iets te doen. Langzaam verbetert de levenswijze voor iedereen in dit onmetelijke land en dit stemt tot vreugde en spoort aan om nog meer te betrachten. De Rus leeft van de hoop. De Partij weet dat en iedere vergadering eindigt dan ook steevast met de woorden: „Er is voorzien...” De mensen geloven erin en voelen zich gelukkig.

---

Van wat in het Westen gebeurt weet de gewone Rus praktisch niets. De kranten en bladen staan onder de zwaarste censuur en het weinige dat doorsijpelt is veelal van horen zeggen. Er zijn er wel die clandestien vreemde radiozenders beluisteren, een klein procent zelfs in een vreemde taal. Ze kunnen er eenvoudigweg niet bij en schudden maar het hoofd: propaganda! Ze zijn het inderdaad zo gewoon dat er propaganda gevoerd wordt, en wat ze horen, klinkt voor hen soms zo fantastisch dat ze het niet kunnen geloven:

— Jullie hebben zeker niet zoveel auto's als je vertelt, zei een gids, je zou niet eens weten waar ze allemaal neergezet!

— Dat weten wij inderdaad niet. Het is een heel probleem.

— Je zwanst maar wat!

Voor wie het niet ervaren heeft, is het vrijwel onmogelijk zich de indoctrinatie voor te stellen die zich in dit land onmerkbaar van iedereen meester maakt. Een gids houdt staande dat de inkomens in de Sovjet-Unie niet zo aanzienlijk van elkaar verschillen als in het Westen. Men kan dan opwerpen dat het loon van een werkster 3.300 fr. en dat van een ingenieur 15.000 fr. bedraagt, om nog maar te zwijgen van een hoogleraar, lid van de academie, die 87.500 fr. opstrijkt. Schilders en schrijvers zouden nog veel meer ontvangen. De gids ziet dat anders en houdt vol:

— In het Westen zijn de loonverschillen veel groter, en daarmee basta! De rijke mensen bij ons doen iets voor het volk! De baas van mijn man krijgt 50.000 in de maand, maar hij zorgt er dan ook voor dat 500 mensen aan het werk kunnen!

— Een patroon die 500 en meer arbeiders werk bezorgt is in het Westen vrij normaal.

— Zo is het bij jullie niet? Bij jullie zijn de bazen alleen maar parasieten die op winst uit zijn!

Het is echt een dovemansgesprek. Zelfs bij mensen die gestudeerd hebben doen de kranten en de TV goed hun werk...

Revolutie zal er in de eerste jaren in de Sovjetunie wel niet komen. Iedere familie heeft doden te betreuen: ze sneuvelde tijdens de verschrikkelijke burgeroorlog van 1918-19 of hebben de daarop volgende hongersnood niet overleefd. Dan was er nog de Wereldoorlog van 41-45 met zijn 20 miljoen slachtoffers.

Men weet echter nooit. In Rusland is er altijd een enorme afstand geweest tussen de steden en het platteland. Sinds tsaar Peter de Grote werden de intellectuelen en de burgerij van de steden sterk naar het Westen gericht, velen kregen Westerse ideeën en een Westerse levenshouding. Maar de moezjiek op het platteland is oosters gebleven. Streng vasthoudend aan de orthodoxe kerk, ook nu nog, en anderzijds zeer bijgelovig, is de Russische boer erg gesloten van karakter. Alle sociologen — communisten en anderen — geven volmondig toe dat ze niet weten wat de boer voor het ogenblik denkt. Hij doet aan lang-zaam-aan actie, dat is zeker. Hij gaat werken op de kolchoze met lood in zijn schoenen, maar 's avonds wordt het eigen stukje grond, een halve ha, ijverig bewerkt en de eigen koe of het eigen varken met vertederde toewijding verzorgd.

Er zijn veel redenen voor deze stiptheidsstaking. Tot voor een paar jaar kreeg de boer 1500 fr. in de maand, plus kost en inwoning. Hij had dan nog geen pensioen en was niet aangesloten bij het ziekenfonds! Zonder toelating kan hij ook thans nog zijn arrondissement niet verlaten, hij heeft immers geen paspoort<sup>1</sup>. Waar moet hij zich ook druk over maken? Hij mag toch de opbrengst van zijn halve ha ter plaatse vrij verkopen, en die goed verzorgde groenten en fruit

(1) De reglementering op de paspoorten is in de Sovjetunie zeer ingewikkeld. Niet iedereen mag verblijven waar hij het wenst, noch reizen waar heen hij wil.

halen hoge prijzen. Met nog wat zwarte markt, schoenen lappen, timmeren, enz. krijgt hij de eindjes wel aan elkaar geknoopt...

Er is veel onbehagen op het platteland. De jeugd tracht de kolchoze te verlaten en slaagt daar gedeeltelijk in via legerdienst of studie aan een hoger instituut. Er is een grote trek naar de stad, die door de autoriteiten moeilijk kan worden ingedijkt. Die er niet heen mogen, kijken naar de grond en zwijgen. Ze kennen van op school de grote boerenopstanden van Stjenka Razin (1668-69) en Poegatchov (1773-74), die Rusland werkelijk op zijn grondvesten deden trillen en de autocratie ei zo na aan het wankelen brachten. Ze weten ook van de vele kleinere opstanden die voortdurend ganse provincies in brand zetten. Het rijk der tsaren was niet zo rustig als men het Westen wilde doen geloven. En ook nu is het in de Sovjetunie niet zo kalm als men ons vertelt. Op verschillende plaatsen braken sinds 1953 opstanden uit; meer dan eens moest het leger tussen beide komen. Vooral in het begin der zestiger jaren broeide er iets in de Oekraïne; op vele plaatsen was men gereed voor de opstand. Een toeval deed die opstand te vroeg losbreken en met de beruchte salami-taktiek werd alles in de kiem en in bloed gesmoord.

Wij weten eigenlijk zo weinig van wat er in Rusland gebeurt. Reeds ten tijde van Peter de Grote (1689-1725) klaagden de ambassadeurs over de al te grote beperkingen van hun vrijheid. Brieven van de Engelse gezant aan zijn regering, geschreven in 1715, melden hoe hij zich niet buiten een straal van dertig km mag begeven, hoe hij voortdurend wordt bespied, nauwelijks met een Rus mag praten en weinig bezoek kan ontvangen. Nota's met juist dezelfde klachten worden anno 1974 naar de verschillende regeringen over de wereld verstuurd. Rusland is dezelfde sfinx gebleven. Rusland is eeuwig.

---

Een karaktertrek die ten zeerste opvalt wanneer men met Russen in contact komt, is de grote liefde voor hun vaderland, tot aan het chauvinisme toe. Vandaar hun wantrouwen tegenover vreemdelingen, bespieden van toeristen, verstoppen van alles wat maar enigszins kan verborgen worden. Niettemin zijn ze uiterst gul en gastvrij en joviaal: de laatste roebel gaat naar een fles cognac voor hun dierbare vrienden uit België of Frankrijk of Amerika. Maar tracht niets te weten. Waarom vraag je hoeveel ik verdien? Waarom wil je weten waar mijn fabriek ligt? Waarom moet je een plattegrond hebben van Kiev? Of een telefoonboek?

— Waarom film je op de Kresjtsjatiek?, vroeg een man in officieel uniform.

— Nou, ik ben een vreemde, een toerist.

— Speelt geen rol! Ik ben officier van politie! Waarom film je?

— Wel, de Kresjtsjatiek is zo mooi, 't mooiste van de Oekraïne... van de Sovjetunie... van de wereld!

— Goed, kameraad, film maar! En onthoud het: de Kresjtsjatiek is de mooiste straat van de wereld!

Plots stel je vast dat je je fototoestel kwijt bent. Je loopt naar de

politie, maar die doet of zijn neus bloedt. Een maand later krijg je thuis een pakje uit de Sovjetunie, zonder tegenadres. Het is je foto-toestel — men heeft de film eruit gehaald en gecontroleerd of je niet een brug, vliegveld of kazerne hebt gefotografeerd. Communisme? Ach neen! Rusland!

Enkele dagen nadat de oorlog uitbrak — voor de Sovjetunie was dat 22 juni 1941 — sprak Stalin tot de bevolking. Hij zei niet: „Kameraden, de glorieuze Sovjetunie is aangevallen! Te wapen!”, Maar met vertederde stem: „Broeders en Zusters, Moedertje Rusland is in gevaar!” Vijf minuten later stonden de vrouwen te schreien op de hoek van de straat, in de fabrieken werden de motoren in vierde versnelling gezet en de kolchoze-boer wist plots hoe graan en fruit snel en zorgvuldig geoogst moesten worden.

Aanvankelijk was er in sommige streken van de Oekraïne blijdschap om de bevrijding van het juk van het communisme, maar toen de nazi's de Russen gingen verwijten voor een achterlijk bastaard-volk, de bezittingen opeisten en meisjes en vrouwen lastig vielen, was meteen de vriendschap uit. Zelfs kinderen vormden bendes om de vijand te bestrijden.

Heel speciaal is de verhouding tussen het regime, de kerk en het volk. Tot aan de revolutie was Rusland en Orthodox Christendom synoniem. Een Rus was orthodox. Daar was alles mee gezegd. Slechts een kleine minderheid zette zich schrap tegen de kerk. De haat tegen Rome was groot, het katholicisme was de Russische ziel volledig vreemd en werd als een indringer beschouwd. Deze geesteshouding werd gesteund door de tsaren: men zag in de kerk een instrument dat de saamhorigheid van de Russen sterk bevorderde en het rijk zijn eigen gelaat gaf. Peter de Grote ging zelfs zo ver dat hij het patriarchaat afschafte; hij liet de kerk besturen door een synode en benoemde een staatsman als verantwoordelijke voor kerkelijke zaken. Deze laatste had praktisch alles te zeggen. Veel Russen waren met die gang van zaken precies niet gelukkig, maar er was toch geen hevige verzet. Het Orthodox Christendom is zeer mystisch gekleurd, het predikt een direct contact tussen God en de gelovige, regel en wet zijn er tot een minimum teruggebracht: als men God en de naaste bemint, is alles in orde. Deze brede levenshouding is ook de grote reden waarom de godsdienst zolang stand gehouden heeft en nog gedeeltelijk stand houdt in de Sovjetunie. Een orthodox christen houdt van zijn kerk en zijn pope, maar als hij ze missen moet is dat voor hem toch nog niet zo'n grote ramp.

Van de revolutie in 1917 heeft de kerk aanstonds gebruik gemaakt om het patriarchaat in ere te herstellen en zich onafhankelijk van de staat te verklaren. Een deel van de priesters ging zover dat zij de revolutie toejuichten en een eigen kring stichtten. Maar groter dan hun vreugde was de niets ontziende godsdiensthaat van de communisten. Met duizenden werden priesters, monniken, kloosterzusters en leken in ballingschap gestuurd, gefolterd en vermoord. Lenin heeft



de kerk met fysisch geweld willen uitroeien en wat nog overbleef werd door Stalin verder verdrukt. Men liet alleen een kleine façade overeind, om die te laten zien aan diplomaten en toeristen. Maar de innerlijke levenshouding van een mens verandert niet zo rap en dat hadden intelligente partijleiders ook wel door: het ontging hen niet dat een zeer sterke ondergrondse stroming, zonet een ondergrondse kerk, in de Sovjetunie bleef bestaan. Zij hebben er dan ook beroep op gedaan in de Grote Vaderlandse Oorlog van 1941-45.

Vrij plots werd de eredienst vrijgegeven. De kerken gingen weerom open en priesters uit de ondergrondse doken op. Hen werd niets over het verleden gevraagd, ze werden aangespoord een elan van offerzin voor het vaderland in het leven te roepen en gelden in te zamelen voor oorlogsmateriaal. De orthodoxe kerk heeft dit schitterend gedaan — men is Rus of men is het niet — en Stalin heeft haar daarvoor beloond door ze ook na de oorlog relatief met rust te laten.

Veel veranderde na 1960; kerken en kloosters werden opnieuw in groten getale gesloten terwijl de enkele die nog overbleven aan strenge controle onderworpen werden. De meeste christenen trokken zich terug in mutisme of gingen in 't geheim en ondergronds ter kerke. De oudere generatie is in Rusland godsdienstig gebleven. De mensen van middelbare leeftijd hebben alleen nog een vaag religieus gevoel. De jeugd lijkt de laatste jaren weer nieuwsgieriger t.a.v. de godsdienst. Maar tussendoor gaat iedere jongen en meisje van 17-18 jaar toch maar met het een of andere vriendje zonder gewetensbezwaar naar bed. Ook abortus is men tot in het meest afgelegen dorp toe, heel gewoon gaan vinden.

Om het laatste stukje kerk te redden doet het patriarchaat grote concessies. In de Wereldraad der kerken zorgt zij ervoor dat de godsdienstige situatie in de Sovjetunie niet wordt besproken. Daarnaast kreeg het Moskouse patriarchaat de opdracht grote vredesbewegingen in het leven te roepen, wat het ook heeft gedaan.

Alle initiatieven die de kerk in die zin neemt, worden onmiddellijk aan de wereld kond gedaan door het agentschap Novosti. Dit organisme is parastataal, beschikt over enorme kapitalen, uitstekende journalisten en enkele honderden zeer efficiënt ingerichte bureaus over de hele wereld verspreid. In grote mate wordt de berichtgeving die tot ons komt door Novosti beïnvloed. Het nieuws over Vietnam, Chili, Mozambique, Portugese kolonies enz., komt voor een belangrijk deel van dit agentschap.

Jammer genoeg heeft de katholieke kerk ook hier de tekenen des tijds niet gezien. De desinformatie, zoals men dat noemt, gebeurt voor het ogenblik op wereldschaal. De petieterige persagentschappen van een of ander bisdom dat een journalist half-time in dienst heeft, is maar een kleine pleister op een reusachtig houten been. In plaats van grote kathedralen te bouwen en kerken op te trekken die miljoenen kosten zou men deze gelden beter besteden aan een zeer sterk internationaal persagentschap, dat geroutineerde journalisten in dienst neemt, al moet het die dan ook goed betalen. Dit laatste is niet de sterkste zijde van de Roomse kerk en het heeft haar reeds

veel parten gespeeld. Met een eigen „Novosti“ zou de relatie Kerk en Wereld er op korte tijd wel anders uitzien.

Doorheen dit alles zoekt de sovjetmens voorzichtig zijn weg in zijn grote vaderland. Hij weet nauwkeurig wat hij luidop zeggen moet en wat hij stilletjes kan doen. Dit werd hem bijgebracht door zijn Ba-boesjka, zijn grootje, toen hij leerde praten. Kinderen van drie, vier jaar zijn gevaarlijk voor het sovjetgezin. Met vijf jaar hebben ze al prachtig leren dubbel spreken en dan is de grootste schrik voorbij. De kleine kan al aardig vertellen dat er thuis nooit ofte nooit geboden wordt. Vijf minuten later zegt hij in het hoekje van de klas *zijn vaderons op voor de schooljuffrouw die, als er niemand in de buurt is, de foutjes verbetert*. Een kwartier daarop betoogt dezelfde juffrouw dat alleen gemene kinderen bidden — want de directeur is juist in de buurt. Ze heeft hem zondag wel in de kerk gezien, maar er zijn nog andere leraars... „Litsemerje“-„Gezichten trekken“, zo populair in Rusland.

Het beste dat je kan doen in al die situaties, zo zegt de volbloed Rus, is vieren en drinken. Je komt met z'n zessen samen, je hebt elk een fles vodka bij en je haalt de glazen boven. Het duurt tot een gat in de nacht, het is een nationale plaag. Midden het feest is er wel iemand die plots stilvalt. Maar gauw herpakt hij zich: iemand mocht het gezien hebben en vragen of er in de Sovjet-unie soms iets niet in orde is.

**Te corrigeren**

*In het vorige nummer 2/3 over Portugal en zijn koloniën Angola en Mozambique is een onbegrijpelijke fout binnengeslopen :*

*blz. 57, regel 7 van onderen : „handel in blanke slaven”. De attente lezer heeft natuurlijk allang begrepen dat hier moet staan : „handel in zwarte slaven”.*

*Op dezelfde blz. in de kleine tekst tussen twee lijnen is de verwijzing : „zie pag. 78” te corrigeren in : „zie pag. 124” ;*

*en op blz. 94, regel 11 van onderen : „zie pag. 52” in : „zie pag. 100 (kolom 2 al. 2)”.*

jeugd en cultuur  
maandblad voor studerende jongeren

---

*Medewerkers*

J.H. Andriessen - Chris Blankenburgh - Ben Bos - Luk en  
Rita Bouckaert-Ghesquiere - Hugo Bousset - Gerard Buschman -  
S.C. Derksen - Jan G. Donkers - Dr. A. Dronkers -  
Guido van Hoof - Martien J.G. de Jong - Harm Lamberts -  
Gilbert de Mets - D. Ouwendijk - J. Philippona - Jelte Rep -  
Maria Rosseels - Margrit de Sablonière - Fons Sarneel -  
Hein Schaeffer - Mineke Schipper - Michael Stein -  
C.W.M. Verhoeven - Ferry Versteeg - B. van Vlierden

---

*Secretariaat*

J. Waelkens, Oedenkovenstraat 37  
2200 Borgerhout-Antwerpen - Tel. 03/36.52.06

---

*Abonnementen*

150 fr. / f 10,50 per jaargang  
voor wie nog op school is : 130 fr. / f 8,90  
opbergbandjes : 65 fr. / f 4,75 per stuk  
Postrek. (Brussel) : 1437.75 / Giro (Den Haag) : 3372.41  
beide t.n.v. Jeugd en Cultuur, Borgerhout

---

*Abonnementen lopen niet over de boekhandel  
zijn uitsluitend aan bovenstaand adres op te geven  
en blijven doorlopen tenzij het abonnement werd  
opgezegd vóór een nieuwe jaargang aanvangt.*